

คร่าวซอนางอุทธลา: ความรุนแรงกับผลกระทบ
ตามแนวคำสอนของพุทธศาสนา
Khao-Sor Nang Uthara: The Violence and Its Retribution
According to the Teaching of Buddhism

ภักพล คำหน้อย

Pakkapon Khamnoy

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Faculty of Humanities, Chiang Mai University

*Corresponding Author, e-mail: pakkapon9new@gmail.com

(Received: August 10, 2021 | Revised: November 4, 2021 | Accepted: December 3, 2021)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความรุนแรงและโครงสร้างของความรุนแรงในคร่าวซอนางอุทธลา คร่าวซอนางอุทธาเป็นวรรณกรรมล้านนาที่มีต้นเค้ามาจากชาดกนอกนิบาตเรื่องสุวรรณชาดก เรื่องนางอุทธาเป็นนิทานที่แพร่หลายในกลุ่มชาติพันธุ์ไทและกลุ่มประเทศต่าง ๆ ล้านนา ไทใหญ่ ไทลื้อ มอญ ละว้า พม่า เวียดนาม และไทย คร่าวซอนางอุทธามีความน่าสนใจคือการใช้ความรุนแรงซึ่งเกิดจากการกระทำของตัวละครทั้งฝ่ายดีและฝ่ายร้าย ซึ่งเป็นการกระทำที่ขัดต่อคำสอนของพระพุทธศาสนา เช่น ลูกฆ่าแม่ พ่อฆ่าลูก และแม่ฆ่าลูก ความรุนแรงที่เกิดขึ้นเป็นการกระทำที่มีกระบวนการ ประกอบด้วยความรุนแรงทางตรง กล่าวคือ ตัวละครในเรื่องมุ่งทำร้ายฝ่ายตรงข้ามให้ถึงแก่ชีวิตด้วยวิธีการต่างๆ ได้แก่ การบดขยี้ การฉีกกระชาก การแทง และการเผาไหม้ ความรุนแรง

เชิงโครงสร้างเป็นการนำเสนอสถานภาพของตัวละครที่ผู้อ่านอาจที่เหนือกว่าทำร้ายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ส่วนความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมนำเสนอให้เห็นว่าความรุนแรงต่างๆ ที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่พอยอมรับได้ในสังคมล้านนา

คำสำคัญ : คราวขอ, ความรุนแรง, ผลกรรม, วรรณกรรม, ล้านนา

Abstract

Khao-sor Nang Uthara is Lanna literature that was originally derived from Jataka outside Nibat “Suwan Jataka”. The literature is well-known among Tai ethic groups and other countries groups including Shan, Lue, Mon, Lawa, Myanmar, Vietnam and Thai. Khao-sor Uthara presents the violence of both good characters and bad characters. The cruelty is against Buddhist teachings such as a daughter murders a mother, a father murders a daughter, and a mother murders a daughter. The violence occurring is the violence with process. It consists of direct violence. The characters aim to harm the opponents to death by multiple methods such as crushing, tearing, piercing and burning. In structural violence, the literature presents the status of characters who are abused unavoidably by higher status characters. In culture aspect, the literature shows that the violence is acceptable in the Lanna society.

Keywords: Khao-Sor, Violence, Retribution, Literature, Lanna

1. บทนำ

ในดินแดนล้านนาไทยหรือบริเวณพื้นที่ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยเป็นพื้นที่ที่มีความน่าสนใจทั้งเรื่องศิลปะ วัฒนธรรม ค่านิยม และความเชื่อซึ่งสะท้อนตัวตนของชาวล้านนา วรรณกรรมล้านนาเป็นสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญต่อชาวล้านนา การสร้างสรรค์วรรณกรรมขึ้นมาย่อมมีจุดประสงค์ใดจุดประสงค์หนึ่งที่มีต่อสังคมล้านนา อาทิ เพื่อใช้ประกอบพิธีกรรม เพื่ออธิบายเหตุของสถานที่และบุคคล และเพื่อใช้ขับกล่อมเพื่อความบันเทิง นอกจากนี้วรรณกรรมล้านนายังได้สะท้อนให้เห็นมโนทัศน์ของชาวไทยล้านนาอีกด้วย

คร่าว (อ่านว่า ค่าว)คร่าว ในบทความนี้สะกดตามพจนานุกรมล้านนา – ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง พ.ศ. 2547 ส่วนพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานเขียนคำนี้ว่า “ค่าว” หมายถึง กลอนหรือกวีนิพนธ์แบบหนึ่งมักใช้แต่งรำพันความรักหรือแต่งเป็นเรื่อง เช่น ค่าวเรื่องจำปาสีตัน หมายถึง คำกลอนเรื่องจำปาสีตัน คร่าวเป็นวรรณกรรมร้อยกรองมีรูปแบบคำประพันธ์ที่มีฉันทลักษณ์ของล้านนา คร่าวเป็นวรรณกรรมที่ชาวล้านนานิยมใช้อย่างกว้างขวาง แบ่งประเภทของคร่าวตามโอกาสการนำไปใช้ เช่น คร่าวก้อม เป็นสำนวนหรือสุภาษิตสั้น ๆ มักใช้ประกอบการสนทนา คร่าวใช้ เป็นจดหมายเขียนโต้ตอบกันระหว่างหนุ่มสาว มีลักษณะคล้ายกับเพลงยาวของภาคกลาง คร่าวรำ ใช้พรรณนาเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับบุคคลหรือสังคม เช่น คร่าวรำครูบาศรีวิชัย คร่าวรำน่านอง คร่าวขอ ใช้แต่งเรื่องแบบจักร ๆ วงศ์ ๆ เพื่ออ่านและเล่าสู่กันฟังทั่วไป บทบาทของคร่าวจึงต้องแบ่งประเภทตามความเหมาะสมในการใช้ คร่าวจึงเป็นวรรณกรรมร้อยกรองที่นิยมใช้มากที่สุดในล้านนา

คร่าวขอ เป็นคร่าวที่ใช้แต่งแบบเรื่องนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ เพื่อการอ่านและอ่านแบบทำนองเสนาะ(เล่าคร่าว) สู่กันฟังทั่วไป เช่น คร่าวขอเรื่องหงส์หิน

คร่าวซอเรื่องกำกาดำ คร่าวซอเรื่องนางอุทธลา เป็นต้น คร่าวซอนี้นับได้ว่าเป็นฉันทลักษณ์ที่ได้รับความนิยมมากถัดจากยุคที่พระเจ้ากาวิละฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ (ตันรัตนโกสินทร์) สืบมา ผู้ที่เริ่มนำเอาฉันทลักษณ์ประเภทนี้มาแต่งกวีนิพนธ์สันนิษฐานว่าน่าจะเป็น พระยาโลมาวิสัย (ในนครลำปาง) เริ่มแต่งคร่าวซอหงส์ผาคำเมื่อประมาณพ.ศ. 2400 ถัดจากนั้นจึงมีผู้แต่งคร่าวซอเรื่องเจ้าสุวัตรกับนางบัวคำ และเจ้าสุริยวงศ์ แห่งเชียงใหม่ ได้แต่งคร่าวซอเรื่องหงส์หิน ตีพิมพ์เมื่อพ.ศ. 2460 ต่อมาคณะมิชชันนารีชาวอเมริกันขายโรงพิมพ์อักษรล้านนาให้แก่นายเมืองใจ ชัยนิลพันธ์ เมื่อ พ.ศ. 2469 และนายเมืองใจ ได้พิมพ์พิมพ์คร่าวซอหงส์หินและเจ้าสุวัตรและนางบัวคำก่อน เมื่อได้รับความนิยมมากจึงว่าจ้างให้คนแต่งคร่าวซอเรื่องต่าง ๆ แล้วพิมพ์ขายอย่างกว้างขวางตั้งแต่ประมาณพ.ศ. 2474 เป็นต้นมา คร่าวซอที่พิมพ์เผยแพร่ต่างเรียกว่าเป็น “คร่าวซอเรื่องธัมม” ทั้งสิ้น เพราะเป็นเรื่องการบำเพ็ญบารมีในชาติต่าง ๆ ของพระโพธิสัตว์ โดยมากมาจากคัมภีร์ซึ่งเป็นชาดกนอกนิบาตที่พระใช้เทศน์โปรดชาวบ้านในวันพระ ซึ่งก็ได้มีผู้นำเอาชาดกเหล่านั้นมาแต่งขึ้นใหม่ โดยใช้ฉันทลักษณ์คร่าวซอ (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม 2, 2542, น. 920)

คร่าวซอเรื่องนางอุทธลามีต้นเค้าเรื่องมาจากธัมมคร่าวหรือธรรมชาดกเรื่องนางอุทธลา หรือเต้าน้อยของคำ หรือสุวรรณชาดก เนื้อหาของเรื่องนางอุทธลานี้มีความคล้ายคลึงกับเรื่องปลาบู่ทองที่ปรากฏทั้งในภาคกลาง ภาคอีสานและภาคใต้ และมีเนื้อหาล้ายกับวรรณกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์และประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ในกลุ่มไทใหญ่ชื่อเรื่องว่านางเย่สังก้อ ในกลุ่มไทลื้อชื่อเรื่องปลาเต้าคำ ในกลุ่มชาติพันธุ์มอญชื่อเรื่องนางปูคำ ในกลุ่มชาวเขาเผ่าละว้าชื่อเรื่องปลาบู่ทอง ในประเทศพม่าชื่อเรื่องลูกกำพร้าบนดวงจันทร์ และในประเทศเวียดนามชื่อเรื่องเต่าใหญ่ และชื่อเรื่องตำและจำ

คร่าวขอเรื่องนางอุทธลาแต่งขึ้นเมื่อใดนั้นไม่มีหลักฐานปรากฏ แต่คร่าวขอเรื่องนี้ปรากฏในบรรณพิภพครั้งแรกในปีพ.ศ. 2474 พิมพ์จำหน่ายโดยโรงพิมพ์อเมริกันเชียงใหม่ การพิมพ์ในครั้งนี้ทางโรงพิมพ์ได้จัดพิมพ์ด้วยอักษรธรรมล้านนา ต่อมาในปีพ.ศ. 2552 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่โดยการนำของศาสตราจารย์ ดร.อุดม รุ่งเรืองศรี ได้ทำโครงการจัดทำเอกสารข้อมูลเพื่อการอนุรักษ์ต้นฉบับ และเป็นฐานในการสร้างนักวิชาการด้านล้านนารุ่นใหม่ “วรรณพิมพ์ล้านนา: วรรณกรรมที่ตีพิมพ์ด้วยอักษรธรรมล้านนา 60 เล่ม” (e-60 วรรณพิมพ์ล้านนา) จัดทำจากเอกสารอิเล็กทรอนิกส์เพื่อรวบรวมวรรณกรรมล้านนาต่าง ๆ รวมทั้งคร่าวขอเรื่องนางอุทธลาด้วย ส่วนผู้แต่งคร่าวขอเรื่องนางอุทธลานั้น ในคร่าวขอระบุชื่อผู้แต่งไว้ 2 คน คือ 1. ผู้แต่งชื่อ “ชุมภู” ซึ่งปรากฏชื่อนี้ในบทขึ้นต้นของคร่าวขอเรื่องนางอุทธลาคือ “ชุมภูม่อนให้ ขออย่าเป็นกรรม หลอนผิดในธรรม ที่ลึกที่ตื้น” 2. ผู้แต่งชื่อ “อินทา” ชื่อผู้แต่งท่านนี้ปรากฏในตอนท้ายเรื่องว่า “อินทา ม่อนน้อยได้เต็มทีลุน” ทั้งนี้ผู้วิจัยเข้าใจว่า ผู้แต่งที่ชื่ออินทาอาจจะเขียนเพิ่มเติมบทคร่าวขอเรื่องนี้ต่อจากผู้แต่งก่อนหน้านี้ที่ชื่อชุมภู ซึ่งแต่งไว้ก่อนแต่ยังไม่สำเร็จหรืออาจจะทำหน้าที่คัดลอกข้อความมาเผยแพร่อีกครั้งหนึ่ง

ลักษณะคำประพันธ์เป็นการแต่งคำประพันธ์ในรูปแบบของคร่าวขอ ในเรื่องนางอุทธลานั้นผู้แต่งได้เขียนเป็นตอน ๆ มีจำนวนทั้งหมด 5 ตอน เนื้อหาของคร่าวขอเรื่องนี้มีความน่าสนใจมาก เนื่องจากเป็นเรื่องราวที่เกิดจากความอิจฉาริษยาของตัวละคร ซึ่งตัวละครในเรื่องมีวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวล้านนาปรากฏอยู่ เช่น การถูกผีกะเข้าสิง การเลี้ยงสัตว์ (วัว) ปมปัญหาที่เกิดจากความอิจฉาริษยานั้นนำมาสู่ความรุนแรงต่าง ๆ ทำให้ถึงแก่ชีวิต นอกจากนี้ คร่าวขอเรื่องนี้ยังมีความน่าสนใจอีกประการคือตัวละครหลักเป็นผู้หญิง สิ่งที่น่าสนใจในเรื่องนี้ยังปรากฏให้เห็นความรุนแรงที่เกิดจากการกระทำทั้งจากฝ่ายดีและ

ฝ่ายร้าย บทความนี้จึงเป็นการเปิดมุมมองหนึ่งเพื่อศึกษาลักษณะความรุนแรงที่ขัดต่อแนวคำสอนของพระพุทธศาสนาตามที่ปรากฏในคร่าวขอเรื่องนี้ซึ่งดำรงอยู่ในสังคมล้านนา

2. เรื่องย่อคร่าวขอเรื่องนางอุทธลา

กาลครั้งหนึ่งในสมัยที่พระเจ้าพรหมมหาราชครองเมืองพาราณสี ยังมีเศรษฐีชื่อ กุปิตตาเศรษฐี มีภรรยาสองคนคือนางอุชฺจิตตาเป็นภรรยาคนแรก และนางมิจฉารีเป็นภรรยาคนที่สอง ฝ่ายนางอุชฺจิตตามีลูกสาวชื่อนางอุทธลา นางมิจฉารีมีลูกสาวชื่อนางสามา ทั้งนางอุทธลาและนางสามามีอายุไล่เลี่ยกัน นางมิจฉารีผู้เป็นมารดาของนางสามานั้นถูกผีกะหรือผีปอบเข้าสิงอยู่และนางมักจะเรียกร้องให้สามีจัดอาหารพิเศษให้เป็นครั้งคราว เช่นเชือดหมูหรือวัวทั้งตัวเป็นเครื่องเซ่น และนางก็อ้างความเป็นผีปอบด้วยการทำยาแฝดให้สามีหลงใหล แม้นางอุชฺจิตตาจะสังเกตออกและรู้ทันแต่ก็พูดไม่ได้ กาลเวลาล่วงผ่านไปจนเด็กทั้งสองมีอายุ 14 – 15 ปี

วันหนึ่งกุปิตตาเศรษฐีได้ชวนภรรยาทั้งสองลงเรือไปหาปลาในหนองน้ำใกล้บ้าน โดยให้ภรรยาทั้งสองนำชิ่งไปด้วย ส่วนกุปิตตาเศรษฐีจะเป็นผู้ทอดแหหาปลา เศรษฐีให้นางมิจฉารีนั่งด้านหัวเรือและนางอุชฺจิตตานั่งด้านท้ายเรือ เมื่อจับปลาได้ก็แบ่งให้เมียทั้งสองคนละตัวจับปลาใส่ตะข้องสลับกันไปเรื่อย ๆ ฝ่ายนางมิจฉารีนั่นก็คอยโอกาส พอเห็นสามีและนางอุชฺจิตตาเผลอก็แอบกินปลาดิบ กระทั่งถึงเวลาพลบค่านางมิจฉารีก็นำปลาไปนั่งด้านท้ายเรือแทนนางอุชฺจิตตาโดยที่ทั้งสองไม่นำชิ่ง (เครื่องจักสานสำหรับใส่ปลา ปู เป็นต้น รูปคล้ายตะกร้าปากแคบอย่างคอกหม้อดิน ก้นสี่เหลี่ยมจัตุรัส) ใส่ปลาไปด้วย เมื่อเศรษฐียกชิ่งที่หัวเรือก็พบว่าเบากว่าชิ่งท้ายเรือ เศรษฐีจึงไม่พอใจเอาไม้พายตีนางอุชฺจิตตาตกลงไปตายในหนองน้ำแล้วกลับบ้านกับนางมิจฉารี

เมื่อกลับมาถึงบ้านนางอุทธลาไม่เห็นแม่กลับมาด้วยจึงถามนางมิจฉาริว่าแม่ตนไปไหน นางมิจฉาริจึงตอบว่าแม่นางอุทธลาแช่อยู่ในน้ำ นางอุทธลาจึงทราบทันทีว่าแม่ของตนได้ตายไปแล้วจึงโศกเศร้าเสียใจเป็นอันมาก ด้วยกุศลผลบุญที่นางอุชฺจิตตากระทำมาส่งผลให้นางเกิดเป็นเต่าทองคำหรือเต่าที่มีกระดองตั้งทองคำอยู่ในหนองน้ำที่นางสิ้นชีวิตลง ฝ่ายนางอุทธลาถูกเศรษฐีใช้งานโดยทำหน้าที่เป็นจำเลยวันหนึ่งเวทดาบันดาลให้สุนัขพูดได้และไปบอกแก่นางอุทธลาว่าแม่ตนเกิดเป็นเต่าทองคำ นางอุทธลาจึงไปหาแม่ตนและได้สนทนาลดอดจนแม่เต่าทองคำหิวนมให้นางอุทธลาทำให้มีผมงามและมีผิวพรรณที่สดใส

ฝ่ายนางมิจฉาริเมื่อเห็นนางอุทธลามีผมและผิวพรรณสวยงามจึงบังคับชักถามถึงสาเหตุจากนางอุทธลา อุทธลาจึงต้องยอมบอกว่าแม่ตนเกิดเป็นเต่าทองคำ เนื่องจากทนเจ็บจากการทุบตีของนางมิจฉาริไม่ไหว ต่อมานางมิจฉาริจึงแก่งไถ่วยไข้เนื่องจากนางถูกผีร้ายสิงและให้เศรษฐีนำเอาเต่าค่ามาแกงเป็นเครื่องสังเวยภายในเจ็ดวัน เศรษฐีจึงทุบตีและบังคับให้นางอุทธลานำเอาเต่าค่ามา นางอุทธลาก็จับแม่ของตนหย่อนลงน้ำร้อนพร้อมกับร้องให้คร่ำครวญและเจ็บปวดเนื่องจากถูกเศรษฐีทุบตี นางจึงยอมปล่อยแม่ตนลงในน้ำร้อน ก่อนตายเต่าค่าได้บอกให้นางเอากระดูกไปฝังไว้ที่ทางแพร่งก่อนเข้าสู่เมืองพาราณสี เมื่อเต่าค่าตายลงนางอุทธลาจึงทำตาม กระทั่งวันเวลาผ่านไปกระดูกที่ถูกฝังก็งอกขึ้นเป็นต้นโพธิ์ไทรค่าหรือต้นโพธิ์ทอง ยามลมพัดพลิ้วก็บังเกิดเป็นเสียงดังดนตรีทิพย์กังวานทำให้คนที่ทั้งหลายที่ผ่านไปมาก็แวะพักฟังเสียงจากต้นโพธิ์ทอง ความได้แพร่ไปถึงพระเจ้าพรหมทัต เจ้าเมืองพาราณสีอยากได้ต้นโพธิ์ไปไว้ในวังจึงระดมพลมาขุดถอนต้นโพธิ์ขึ้น แต่ก็ไม่มีใครสามารถถอนต้นโพธิ์ทองได้ จึงให้นางอุทธลาขุดและประคองต้นโพธิ์ทองแม่ของตนขึ้นนำไปปลูกไว้ในเมืองพาราณสี

ต่อมานางอุทธลาก็ได้รับการอภิเษกให้เป็นอัครมเหสีของพระเจ้าพรหมทัต มีบุตรชายและหญิงด้วยกัน นางอุทธลาทำหน้าที่ศรีภรรยาของพระเจ้าพรหมทัตอย่างไม่ขาดตกบกพร่อง เช่น ทอผ้าได้วิจิตรสวยงาม อย่างก้าวเบาไม่ให้เกิดเสียงกระเทือน ฝ่ายนางมิจฉาริบังเกิดความอิจฉานางอุทธลาจึงคิดอยากให้ลูกของตนคือนางสามาไปเป็นมเหสีแทน จึงวางแผนกับกูปิตตาเศรษฐีผู้เป็นพ่อของนางอุทธลา ให้คนไปบอกนางอุทธลาว่าพ่อของตนกำลังใกล้จะตาย อยากให้นางไปดูใจเป็นครั้งสุดท้าย เมื่อนางอุทธลามาดังทั้งสองก็สลัดลงไปในหลุมน้ำร้อน และให้นางสามาสวมเครื่องประดับของนางอุทธลาล้อมเป็นนางอุทธลาเข้าไปในเมืองพาราณสี ฝ่ายพระเจ้าพรหมทัตและบุตรธิดา เห็นอาการของแม่ผิดปกติก็รู้ได้ว่าไม่ใช่มเหสีและแม่ของตน ตลอดจนถึงโพธิ์ทองก็เหี่ยวแห้งลง พระเจ้าพรหมทัตจึงเกิดความโหม่นสลด ฝ่ายข้าราชการบริพารจึงทูลตักเตือนนางสามาจนตายแล้วทำเป็นขึ้นล้มหรือแหมนใส่ไฟไปให้นางมิจฉาริและกูปิตตาเศรษฐี ทั้งสองเข้าใจว่านางสามาได้ดีแล้วส่งของกำนัลมาให้จึงกินแหมนเมื่อกินไปก็พบหัวนางสามาลูกของตน

ฝ่ายนางอุทธลาเมื่อสิ้นชีวิตไปจึงเกิดในหมากพินคำหรือผลมะตูมอยู่ปรนนิบัติสองสามีภรรยาที่อุทยาน กระทั่งสองสามีภรรยาเห็นว่าในผลมะตูมนั้นมีนางอุทธลา จึงทุบผลมะตูมและนางอุทธลาก็อยู่รับใช้สองสามีภรรยา จนวันหนึ่งนางได้รื้อยพวงมาลัยให้ภรรยาของนางประตุนำไปขาย คนใช้ในวังก็เห็นว่าพวงมาลัยงามเด่นและดูคุ้นตาจึงซื้อไปถวายพระเจ้าพรหมทัต เมื่อพระเจ้าพรหมทัตได้ยลพวงมาลัยก็รู้ทันทีว่าเป็นฝีมือของนางอุทธลาจึงไปตามนางอุทธลากลับมาอยู่ในวัง

ฝ่ายนางมิจฉาริและกูปิตตาเศรษฐีตั้งแต่ผ่านางอุทธลาทำให้ชีวิตล่มจมสูญเสียข้าวของสมบัติจนกลายเป็นขอทาน วันหนึ่งทั้งสองจึงนึกถึงนางอุทธลาและขณะจะเดินทางไปหานางอุทธลาก็บังเกิดธรณีสูบทั้งสองลงนรกภูมิ ส่วนพระเจ้าพรหมทัตและนางอุทธลากียินดีในทาน รักษาดี เมื่อสิ้นชีวิตผลบุญก็ทำให้ได้ไปเกิดในสรวงสวรรค์

3. จาริตนียมและลักษณะเด่นของคร่าวขอเรื่องนางอุทธลา

ลักษณะเด่นของเนื้อหาในคร่าวขอเรื่องนางอุทธลาแตกต่างกับชาดก กล่าวคือ ในคร่าวขอไม่มีการกล่าวถึงเหตุการณ์พระชาติปัจจุบันของพระพุทธเจ้า ที่เทศนาแก่พระสาวกแล้วมีเหตุการณ์ที่พระสาวกถามถึงสาเหตุประการต่าง ๆ ทำให้พระพุทธเจ้าเทศนาสาธยายกอดีตชาติของพระพุทธองค์ขึ้นมา และเมื่อจบเรื่องอดีตชาติที่ยกมาเทศนาแล้วก็จะมิมีโมธานชี้ให้เห็นว่าตัวละครใดเกิดเป็นใคร ในสมัยของพระพุทธเจ้า แต่ในคร่าวขอเรื่องนี้จะไม่กล่าวถึงในส่วนดังกล่าว แต่ให้ความสำคัญถึงเนื้อหาเดียวคือเรื่องของนางอุทธลาที่ต้องประสบเหตุการณ์ต่าง ๆ และนำไปสู่การคลี่คลายปัญหาแล้วจบลงด้วยสุขนาฏกรรม

ในคร่าวขอเรื่องนางอุทธลาได้เขียนตามจาริตนียมของการเขียนคร่าวขอ คือมีการอารัมภบททักทายผู้ฟังหรือเรียกว่าบทไหว้ครูก่อนเข้าสู่เนื้อเรื่อง ในบทอารัมภบทจะเป็นการกล่าวไหว้ครูบาอาจารย์ ขอมมาพระรัตนตรัย แสดงความนอบน้อมถ่อมตนของผู้แต่ง และเชื้อเชิญผู้ฟังให้ค่อยติดตามฟังในแต่ละตอนต่อไป ดังตัวอย่างเช่น

“นมัสการ	सानมือนบน้อม	ยอยืนไหว้	พระธรรมคำสอน
ข้าได้อ่านคิด	ตกแต่งแปลงกลอน	เป็นนิยาย	ก๊อนไก้ออกตั้ง
ขออย่าเป็นกรรม	โทสาบาตบัง	ขอหน้ำบุญ	ช่วยคำ
ปังปมาทา	ข้ามเข้าลวงล้ำ	บ่ผิดแผกด้วย	ในธรรม
ชุมม่อนไต้	ขออย่าเป็นกรรม	หลอนผิดในธรรม	ที่ลึกที่ตื้น
ค้นได้เพิ่มตาม	ใจความแผกผัน	ม่อนขอขมา	มุ่นมุด
ปังปมาทา	ยังธรรมพระพุทธ	ไขรำถ้อย	ชอยาว
ค่อยฟังเทอะน่อง	หมุ่นชุมเป็นสาว	น้ำป่าลูงอว	พ่อแม่แก่เฒ่า
ม่อนจักไขสาร	นิยายแบบบ้า	ณสีพารา	ที่นั่น”

(วรรณพิมพ์ล้านนา เล่ม 5, 2552, น. 2919)

(ถอดความ : นมัสการพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าได้แต่งคร่าวซึ่งได้คัดมาจากนิยายธรรม ขออย่าได้เป็นกรรมและเป็นโทษ ขอเป็นบุญกุศลช่วยคำชู หากผิดในคลองธรรมพระพุทธศาสนา ขออย่าเป็นบาปกรรมแก่ข้าพชนุญ ค่อยฟังไปเถิดน้องสาว ลูกป้าน้าอา พ่อแม่แก่เฒ่า)

เมื่ออาร์มภทเสร็จผู้แต่งจึงเริ่มเข้าสู่เนื้อหาของเรื่องนางอุทธลาไปตามแต่ละตอน เมื่อจะจบตอนและจบเรื่องก็กล่าวบอกให้ผู้ฟังว่าจบตอนนี้แล้วและให้คอยติดตามตอนต่อไป ดังตัวอย่าง

“กล่าววาทา บทสามเท่าอี เท่านี้บอกป็นนาย ก่อนและนายเฮย”

(วรรณพิมพ์ล้านนา เล่ม 5, 2552, น. 2946)

(ถอดความ : กล่าวบทที่สามมาให้บอกแก่น้องเพียงเท่านี้)

ส่วนการจบเรื่องราวทั้งหมดของคร่าวขอเรื่องนางอุทธลานั้นเป็นการจบที่มีความสุขหรือจบแบบสุขนานุกรม (Happy Ending) กล่าวคือตัวละครเอกคือนางอุทธลาได้ครองรักกับพระเจ้าพรหมทัต เมื่อทั้งสองสิ้นชีวิตจากโลกมนุษย์ก็ได้ไปอยู่ในสรวงสวรรค์ การดำเนินเรื่องมีการแทรกคติธรรมคำสอน เพื่อสอนให้มนุษย์กระทำความดี ไม่ทำบาป มุ่งให้ทำทาน รักษาศีล เพื่อเป็นอานิสงส์ผลบุญทำให้เกิดในสรวงสวรรค์ต่อไป

นอกจากนี้คร่าวขอเรื่องนางอุทธลามีเหตุการณ์ที่ปรากฏให้เห็นในเรื่องอยู่บ่อยครั้งคือความรุนแรงที่ทำให้เกิดความสูญเสียโดยการกระทำให้ถึงแก่ความตาย การวางโครงเรื่องโดยสร้างเหตุการณ์เริ่มต้นจากการตายของแม่ไปสู่การตายของลูก และการตายของลูกนำมาสู่การตายของแม่ สลับซ้ำทั้งฝ่ายคุณธรรมและอธรรม ความรุนแรงที่เกิดขึ้นล้วนมีระดับและวิธีการที่ต่างกัน ขึ้นอยู่กับว่าการฆาตกรรมได้นั้นได้อยู่ในอำนาจของผู้ปกครองที่มีอำนาจเหนือกว่าผู้อยู่ใต้ปกครอง ทำให้จึงเกิดกรรมกบฏเวียนวนอยู่ในเรื่องนี้

4. ความรุนแรงที่ถูกตอบสนองไว้ในคร่าวขอเรื่องนางอุทธาน

ความรุนแรง (violence) ได้มีผู้ให้นิยามความหมายไว้มากมายหลายแบบ บ้างให้นิยามความรุนแรงไว้ในลักษณะกว้าง ๆ เช่น ถือว่าความรุนแรงเป็นพฤติกรรมที่มุ่งจะก่อให้เกิดอันตรายทางกายภาพต่อผู้คนหรือความเสียหายต่อทรัพย์สิน บ้างก็เข้าใจความรุนแรงว่า คือการกระทำให้เสียหูดหรือบาดเจ็บ แต่ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นนิยามในเชิงพฤติกรรม (behavioral) ซึ่งเป็นตัวแปรแรกสุดในการศึกษาความรุนแรง พฤติกรรมจะต้องมีลักษณะต่อต้านระบบ (anti-system) คือจะต้องเป็นปฏิปักษ์กับอำนาจทางการเมืองที่ดำรงอยู่ (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2557, น. 44)

สำหรับความรุนแรงที่ปรากฏในคร่าวขอเรื่องนางอุทธานนั้นเป็นความรุนแรงที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรมของตัวละครที่ได้กระทำความรุนแรงอันเป็นสิ่งที่ขัดต่อระบบสังคมภายใต้กรอบของพุทธศาสนาคือการฆาตกรรม หมายถึงการฆ่าคน ตัวละครหลักที่ได้ใช้ความรุนแรงในการฆาตกรรมนั้นประกอบด้วย ตัวละครฝ่ายไม่ดี ได้แก่ กุปิตตาเศรษฐี และนางมิจฉาริ ส่วนตัวละครฝ่ายดี ได้แก่ นางอุทธาน และพระเจ้าพรหมทัต ดังที่กล่าวไว้ในเบื้องต้นว่าคร่าวขอนั้นเป็นเรื่องราวที่มีเค้าโครงมาจากชาดก แม้ว่าเรื่องอื่น ๆ อาจปรากฏการใช้ความรุนแรงที่มีการฆาตกรรมเช่นกัน แต่ในคร่าวขอเรื่องนางอุทธานนั้นเป็นการฆาตกรรมอันเป็นความรุนแรงที่สังคมต่างติตราและรับรู้แล้วว่าขัดต่อหลักธรรมของพระพุทธศาสนา เช่น การทำมาตุฆาต คือการฆ่าแม่ หรือการที่พ่อได้กระทำการฆ่าลูก และแม่ได้กระทำการฆ่าลูก

ลำดับของการฆาตกรรมในคร่าวขอเรื่องนางอุทธานนั้น เริ่มจากการที่ กุปิตตาเศรษฐีได้ฆาตกรรมนางอุชฺจิตตาผู้เป็นภรรยาโดยใช้ไม้พายฟาดนางอุชฺจิตตาตกลงไปในหนองน้ำจนถึงแก่ความตายในที่สุด ดังปรากฏในบทคร่าวขอว่า

“ส่วนว่าเศรษฐี บ่แยงองคะ ลวดควัวได้ คั้นพาย
บุบเมยเค้า หื้อขาดใจตาย ลวดควาวาย ลงหนองที่หั้น”

(วรรณพิมพ์ล้านนา เล่ม 5, 2552, น. 2923)

(ถอดความ : เศรษฐีนั้นด้วยความบันดาลโทษะ จึงควาเอาไม้พายเรือฟาดนางอุชฺจิตตาซึ่งเป็นภรรยาคนแรกของตนให้ถึงแก่ความตายที่หนองน้ำแห่งนั้น)

จากนั้นทั้งกุปิตตาเศรษฐีและนางมิจฉาริจึงบังคับและทุบตีนางอุทฺธลาเพื่อให้นางอุทฺธลาฆ่าแม่ของตนคือนางอุชฺจิตตาที่อยู่ในร่างของเต้าน้อยของคำ ซึ่งนางอุทฺธลาก็จำใจฆ่าแม่ของตน ดังปรากฏในบทคร่าวชื่อว่า

“ส่วนว่าเต่าคำ หั้นเป็นดังอัน โคกาทอมัน มากนัค
จิงบอกบุตรดี ราววิลูลรัก ยังจอมมึงแก้ว อดค่านาง
ว่าหื้อลูกรัก จุ่มแม่หื้อตาย หื้อสุขใจนาย สบายเป็นบั้ง”

(วรรณพิมพ์ล้านนา เล่ม 5, 2552, น. 2932)

(ถอดความ : เต้าน้อยของคำหรือแม่นางอุทฺธลานั้นบังเกิดความโศกเศร้าเมื่อเห็นนางมิจฉาริทุบตีนางอุทฺธลา จึงบอกกับนางอุทฺธลาให้จุ่มตัวเองลงในหม้อน้ำร้อน เพื่อให้นางอุทฺธลาได้สุขสบายใจต่อไปเถิด)

ต่อมานางมิจฉาริและกุปิตตาเศรษฐีได้วางแผนกระทำการฆ่านางอุทฺธลาอีก ซึ่งเท่ากับว่ากุปิตตาเศรษฐีนั้นได้กระทำการฆ่าลูกของตน กุปิตตาเศรษฐีได้ให้นางมิจฉาริผลักนางอุทฺธลาลงในบ่อน้ำร้อนจนถึงแก่ความตาย ดังปรากฏในบทคร่าวชื่อว่า

“มันลวดยู๊ตน	นางนางหน่อเหิน	ตกชุมมณฑล	สู่
ส่วนอุทรกั	เป็นพองเค็ดคล้า	พู่วนท่อม	นางนาย
ลวดดับมิ่งม้วย	เมื่อมรณจิตหาย	ตกว่าวาย	ลงชุมที่หัน”

(วรรณพิมพ์ล้านนา เล่ม 5, 2552, น. 2942)

(ถอดความ : นางมิจฉาริได้ปลักนางอุทราตกลงไปในขุมน้ำที่เดือด ทำให้นางอุทราถึงแก่ความตายในที่สุด)

นอกจากนี้ในตอนสุดท้ายนางมิจฉาริได้ส่งลูกของนางคือนางสามาเข้าไปในเมืองพาราณสีเพื่อเป็นนางสนมของพระเจ้าพรหมทัตแทนนางอุทราที่ตายไป พระเจ้าพรหมทัตซึ่งเป็นตัวละครฝ่ายดีกลับกริ้วโกรธและสั่งให้ทหารเสนาหานางสามาอย่างโหดเหี้ยมโดยวิธีการฆ่าแล้วนำชิ้นส่วนอวัยวะต่าง ๆ ของนางสามาไปทำแหวน ดังปรากฏในบทคร่าวชื่อว่า

“ยามนั้นเสนา	ใจหาญแก่นกล้า	จึงรับอาชญา	เร่งร้อน
หมู่เขาทั้งหลาย	กำได้ไม้ค้อน	บุบตีฟาดเฉียน	ไปนา
จึงกำเอาไม้	แทงหูแทงตา	ส่วนอีสามา	ลวดมรณม้วยหน้า
คั่นมันตาย	เขาฟันลابل้า	เถื่อนหนังเทครัว	ปาดขึ้น
		ใส่ทั้งลุ่มกัน	ไหเทียม
คั่นเป็นชิ้น	เขาแต่งจัดแจง	เอาใส่ทั้งบน	ทำแบ่งชิ้นลัม”

(วรรณพิมพ์ล้านนา เล่ม 5, 2552, น. 2945)

(ถอดความ : เมื่อนั้นเสนารับคำสั่งจากพระเจ้าพรหมทัตก็จัดการทุบตี
แทงหู แทงตา ฆ่านางสามา แล้วนำเนื้อของนางสามาใส่ลงไปในไหเพื่อทำเป็น
แหนมหรือขึ้นส้ม)

จากลำดับการฆาตกรรมที่ปรากฏในคร่าวขอเรื่องนางอุทธานั้น จะเห็น
ได้ว่าเป็นการกระทำที่รุนแรงด้วยพฤติกรรมที่มุ่งก่อให้เกิดความสูญเสียทั้งการ
สูญเสียทั้งชีวิตและสูญเสียหลักศีลธรรมภายใต้กรอบพุทธศาสนาที่ยึดมั่นในสังคัม
ไม่ว่าจะเป็นการทำฆาตกรรมต่อภรรยาที่ถูกปีศาจเศรษฐีกระทำต่อนางอุชฺจิตตา
การทำมาตุฆาตที่นางอุทลากระทำต่อแม่ของตน การทำฆาตกรรมที่ถูกปีศาจ
เศรษฐีและนางมิจฉารีกระทำต่อนางอุทลา หรือการทำฆาตกรรมที่พระเจ้า
พรหมทัตกระทำต่อนางมาสา การฆาตกรรมดังกล่าวถูกจัดให้เป็นวรรณกรรม
ชาดกที่มุ่งเน้นให้เห็นถึงน้ำธรรมคำสอนของพุทธศาสนา เมื่อพิจารณาตามหลัก
ของพุทธศาสนาอาจกล่าวได้ว่าเป็นผลแห่งกรรม หรือความโกรธ ความโลภ อัน
เป็นสาเหตุสำคัญทำให้เกิดความรุนแรงนำไปสู่การฆาตกรรมในคร่าวขอเรื่องนี้
เช่น การที่นางอุชฺจิตตาทายเกิดจากความโกรธของถูกปีศาจเศรษฐี และการที่นาง
สามาทายก็มาจากความโกรธของพระเจ้าพรหมทัต ส่วนกฎแห่งกรรมมาจากการที่
นางอุทลาตายด้วยตกลงไปในขุมน้ำร้อนนั้นมาจากผลของกรรมที่เคยทำกับแม่ไว้
ด้วยการนำแม่ของตนจุ่มลงไปในหม้อต้ม หรือการที่นางสามาทายก็ด้วยผลกรรมที่
นางมิจฉารีที่ฆ่านางอุทลาไว้ อย่างไรก็ตามฆาตกรรมที่เกิดขึ้นนั้นล้วนมากจาก
พฤติกรรมที่รุนแรงของตัวละครในคร่าวขอซึ่งเป็นมิติหนึ่งของความรุนแรงส่วนบุคคล (personal violence)

5. โครงสร้างความรุนแรงมิติแห่งกระบวนการ

คร่าวๆของเรื่องนางอุทธานั้นปรากฏให้เห็นถึงความรุนแรงที่เกิดขึ้นในเรื่องแม้ว่าจะถูกทำให้เป็นเรื่องราว คำสอนของพุทธศาสนา แต่ลักษณะของความรุนแรงที่นำไปสู่การฆาตกรรมก็ยังถือเป็นเรื่องที่ทำให้เห็นอยู่บ่อยครั้งในคราวขอเรื่องนี้ หากพิจารณาก็จะเห็นได้ว่าความรุนแรงนั้นมีลักษณะที่เป็นกระบวนการ (process) ที่ประกอบขึ้นเป็นความรุนแรงทั้งความรุนแรงทางตรง ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง และความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม

5.1 ความรุนแรงทางตรง

ความรุนแรงทางตรง (direct violence) คือความรุนแรงที่เป็นกระบวนการ (process) อันประกอบด้วย ที่มา (sources) ของความรุนแรง เป้าของความรุนแรง และเหยื่อของความรุนแรงนั้น ความรุนแรงทางตรงนั้นเป็นความรุนแรงที่มีผลในเชิงทำร้ายร่างกายและมีผู้กระทำเป็นที่มาของความรุนแรงบางครั้งเรียกความรุนแรงชนิดนี้ว่าเป็นความรุนแรงส่วนบุคคล (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2557, น. 46-47)

ความรุนแรงทางตรงในคราวขอเรื่องนางอุทธาเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนผ่านการกระทำของตัวละคร จะเห็นถึงที่มาหรือผู้กระทำที่ทำร้ายร่างกายหรือจิตใจฝ่ายตรงข้ามคือเป้าหมายหรือเหยื่อของความรุนแรง ซึ่งบางครั้งเหยื่อที่ได้รับผลของความรุนแรงนั้นมิใช่เป้าหมายที่แท้จริง แต่ได้รับผลของความรุนแรงผ่านตัวละครที่เป็นเป้าหมาย สามารถแยกให้เห็นกระบวนการเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 1 กระบวนการความรุนแรงในคร่าวขอเรื่องนางอุทธลา

ผู้กระทำ (sources)	เหยื่อของความรุนแรง	เป้าหมายของความรุนแรง
1. กุปิตตาเศรชฐี	นางอุชฺฐิตตา	นางอุชฺฐิตตา
2. นางมิจฉาริ	เต้าน้อยของคำ (นางอุชฺฐิตตา)	นางอุทธลา
3. กุปิตตาเศรชฐี และนางมิจฉาริ	นางอุทธลา	นางอุทธลา
4. พระเจ้าพรหมทัต	นางสามา	กุปิตตาเศรชฐี และนางมิจฉาริ

จากตารางข้างต้น ความรุนแรงทางตรงที่เริ่มจากกุปิตตาเศรชฐีที่เป็นผู้กระทำความรุนแรงโดยฟาดไม้พายใส่นางอุชฺฐิตตาโดยตรงเนื่องจากบันดาลโทษที่ช่องปลาที่วางอยู่ฝั่งนางอุชฺฐิตตานั่นไม่มีปลาที่กุปิตตาเศรชฐีบอกให้นำใส่ไว้ กุปิตตาเศรชฐีจึงโมโหนางอุชฺฐิตตาและลงมือกระทำความรุนแรงจนทำให้นางอุชฺฐิตตาถึงแก่ชีวิต

ตัวละครต่อมาคือนางมิจฉาริที่เป็นผู้กระทำความรุนแรงซึ่งมีเป้าหมายคือนางอุทธลาเนื่องจากนางมิจฉาริิจฉาที่นางอุทธลานั้นมีผมที่สวยงามจึงทุบตีนางอุทธลาเพื่อให้บอกว่าเหตุที่นางอุทธลามีผมงามานั้นเพราะเหตุใด เมื่อนางมิจฉาริทราบถึงเหตุที่มาแล้วจึงบังคับให้นางอุทธลาฆ่าเต้าน้อยของคำ เป็นผลให้เต้าน้อยของคำเป็นเหยื่อของความรุนแรง แทนที่นางมิจฉาริจะกระทำความรุนแรงต่อนางอุทธลาเพียงคนเดียว

ต่อมาอุปิตตาเศรษฐีและนางมิจฉารีเป็นผู้กระทำความรุนแรงโดยวางแผนฆาตกรรมนางอุทธลาไว้ล่วงหน้าแล้ว เมื่อนางอุทธลามายังจึงทำตามแผนคือนางมิจฉารีปลักนางอุทธลาลงในบ่อน้ำร้อนจนทำให้นางอุทธลาถึงแก่ชีวิต

ตัวละครสุดท้ายคือพระเจ้าพรหมทัตเป็นผู้วางแผนโดยบัญชาให้ทหารฆ่านางสามา ซึ่งความจริงนั้นพระเจ้าพรหมทัตต้องการที่จะกระทำความรุนแรงโดยมีเป้าหมายคือเศรษฐีและนางมิจฉารีแต่นางมิจฉารีกลับส่งลูกสาวคือนางสามาเข้ามาเป็นสนมในเมืองพาราณสี ทำให้นางสามาเป็นเหยื่อของความรุนแรงและถูกทำร้ายจนถึงแก่ชีวิต ซึ่งต่อมาก็ถูกทำเป็นแหยมแล้วส่งไปให้อุปิตตาเศรษฐีและนางมิจฉารีซึ่งเป็นเป้าหมายความรุนแรงของพระเจ้าพรหมทัต

ความรุนแรงโดยตรงนั้นอาจพิจารณาถึงผลที่บังเกิดต่อร่างกายของมนุษย์ได้อีกทางหนึ่ง โดยมีกรอบคือผลในเชิงทำลายร่างกาย (anatomy) ในคราวขอเรื่องนางอุทธานั้นความรุนแรงที่เป็นผลในเชิงทำลายร่างกายนั้น เกิดขึ้น 4 ลักษณะคือ

1. การบดขยี้ (crushing) หมายถึงเกิดจากการใช้อาวุธชนิดค้อนหรือเครื่องมือทุบทำลาย ปรากฏให้เห็นในดวับทคราวขอทั้งในตอนแรกคือนางอุชจิตตาถูกอุปิตตาเศรษฐีใช้ไม้พายฟาด ต่อมาคือนางอุทธลาถูกนางมิจฉารีใช้ไม้ค้อนทุบตีหากนางไม่จุ่มเต้าน้อยของคาลงให้หม้อ และตอนสุดท้ายคือนางสามาถูกทหารเสนาใช้ไม้ค้อนทุบตีจนถึงแก่ชีวิต ตัวอย่างเช่น

“นางบ่ขับตาม	ดังความเขาใช้	ผีลื้อเล่นได้	มาทำ
กำได้ไม้ค้อน	ฟาดเขียนขับจำ	หนึ่งคิงค์	ซุซ้ากำเล่า”

(วรรณพิมพ์ล้านนา เล่ม 5, 2552, น. 2931)

(ถอดความ : นางอุทธลาไม่ยอมทำตามที่นางมิจจารีสั่งให้จุ่มแม่ลงในน้ำร้อน นางมิจจารีจึงวิ่งมาแล้วถือเอาไม้ค้อนฟาดเขียนนางอุทธลาจนผิวหนังเนื้อตนนางอุทธลาเป็นรอยซ้ำ)

2. การฉีกกระชาก (tearing) คือการใช้ดาบฟัน ในคราวขอปรากฏในตอนที่น่างสาฎกทหารเสนาของพระเจ้าพรหมทัตฆ่าตายแล้วฉีกเนื้อส่วนเนื้อของนางสาฎกใส่ในไหที่เตรียมไว้สำหรับทำแหนม ดังในตัวบทคราวขอว่า

“คั่นมันตาย	เขาฟันลบบล้า	เถื่อนหนังเทครัว	ปาดชิ้น
		ใส่ทั้งลุ่มกัน	ไทเทียม
คั่นเป็นชิ้น	เขาแต่งจัดแจง	เอาใส่ทั้งบน	ทำแบ่งชิ้นสั้ม”

(วรรณพิมพ์ล้านนา เล่ม 5, 2552, น. 2945)

(ถอดความ : เมื่อนางสาฎกตายเหล่าทหารก็จัดการโดยการฉีกเนื้อและลบบเนื้อของนางสาฎกใส่ไหเพื่อทำแหนม)

3. การแทง (piercing) คือการใช้มีดหรือของมีคมแทงทะลวงทะลุลักษณะเช่นนี้ปรากฏในคราวขอเรื่องนางอุทธลาในตอนที่น่างสาฎกเหล่าทหารใช้ไม้แทงหูแทงตานางสาฎกจนทำให้ถึงแก่ชีวิต ดังในบทคราวขอว่า

“จึงกำเอาไม้ แทงหูแทงตา ส่วนอัสสามา ลวดมรณม์้วยหน้า”

(วรรณพิมพ์ล้านนา เล่ม 5, 2552, น. 2945)

(ถอดความ : เมื่อนั้นเสนารับคำสั่งจากพระเจ้าพรหมทัต ก็จัดการทุบตีแทงหู แทงตา ข่านางสาฎก)

4.การเผาไหม้ (burning) คือการวางเพลิง หรือการทำร้ายโดยใช้เพลิงไฟเป็นเครื่องมือของการฆาตกรรม ในคร่าวขอเรื่องนางอุทลาลพบว่ามีลักษณะความรุนแรงเช่นนี้ปรากฏอยู่ในตอนที่นางมิจฉาริตั้งหมอน้ำร้อนต้มแต่น้อยองค้ำ และตอนที่นางมิจฉาริวางแผนปลักนางอุทลาลลงในบ่อน้ำร้อน ดังตัวอย่างในบทคร่าวขอว่า

“ตั้งหมอน้ำร้อน ดึงไฟแบ่งเตา จำนางเลา ดึงไฟอยู่เฝ้า
เอาหม้อใหญ่โต หม้อสาวหม้อเหล่า ย้อนตัวองเลา ใหญ่นัก”

(วรรณพิมพ์ล้านนา เล่ม 5, 2552, น. 2931)

(ถอดความ : เมื่อนั้นนางมิจฉาริได้ตั้งไฟและตั้งหมอน้ำร้อน โดยใช้หม้อที่มีขนาดใหญ่เพราะว่าตัวของแต่น้อยองค้ำนั้นมีขนาดใหญ่โต)

จากคร่าวขอเรื่องนางอุทลาลนั้นเห็นได้ถึงความรุนแรงทางตรงนั้นมีผู้กระทำที่แน่นอนและบ่อยครั้งที่ใช้ความรุนแรงด้วยความตั้งใจ (intentional) อีกทั้งยังมีผลในเชิงทำลายร่างกายด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งนำไปสู่ผลสำเร็จของความรุนแรงทางตรงคือการถึงแก่ชีวิตในที่สุด

5.2 ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง

ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (structural violence) มีความหมายอย่างน้อยสองสถาน สถานแรกเรียกได้ว่าเป็นความรุนแรงทางตรง ดังที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น แต่ยังมีอีกสถานหนึ่งที่อาจส่งผลร้ายต่อร่างกายและจิตใจของมนุษย์หากการกล่าวถึงตัวผู้กระทำไม่ผู้มีประโยชน์อะไรนัก เพราะความรุนแรงดังกล่าวถูกสร้างขึ้นและดำรงอยู่ในโครงสร้างกับการปรากฏออกมาในรูปแบบของอำนาจที่ไม่เสมอกัน และผลคือโอกาสแห่งชีวิตก็ไม่เสมอกันไปด้วย กล่าวอีกอย่าง

หนึ่ง ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง หมายถึงอะไรก็ตามที่ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างศักยภาพของมนุษย์ (potentiality) กับสิ่งที่มนุษย์เป็นจริงอยู่ (actuality) (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2557, น. 59-60)

ความรุนแรงเชิงโครงสร้างในคราวขอเรื่องนางอุทลาคือเหตุการณ์ที่นำไปสู่จุดจบชีวิตของตัวละคร โดยที่สามารถเลี่ยงที่จะไม่ให้เกิดเหตุการณ์เลวร้ายได้ แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอำนาจที่ไม่เสมอกันจึงทำให้ตัวละครถูกกระทำความรุนแรงจนนำไปสู่จุดจบของชีวิต ความรุนแรงเชิงโครงสร้างนั้นเป็นสิ่งที่ต้องวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์และอำนาจหน้าที่ของตัวละคร ลักษณะของความรุนแรงเชิงโครงสร้างในคราวขอเรื่องนางอุทลามีบริบทของเหตุการณ์และอำนาจหน้าที่ของตัวละครที่ซับซ้อน ดังเช่น เหตุการณ์ที่กุปิตตาเศรษฐีใช้ความรุนแรงโดยใช้ไม้พายฟาดนางอุชฺจิตตาจนถึงแก่ชีวิต ความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่ปรากฏนั้นกล่าวคือ ถึงแม้นางอุชฺจิตตาเป็นภรรยาคนแรกของกุปิตตาเศรษฐี แต่สิ่งที่ทำให้เกิดช่องว่างของสถานภาพของความเป็นภรรยาคนแรกคือมายาเลห์เหล็ยมของนางมิจฉารีที่เปลี่ยนที่นั้งบนเรือกับนางอุชฺจิตตาเป็นผลทำให้นางอุชฺจิตตาขาดความรอบคอบและลืมนำข้อสำหรับใส่ปลาติดไปด้วย ดังปรากฏในบทคราวขอว่า

“มิจฉารี	ผีเสื้อตอบถ้อย	ว่าดาวนัยัง	บ่ข้าย
	ว่าข้าขอถ้อย	ที่อพาย	นั่งท้าย
ดาวนัยังสูง	บ่ควรพอกว้าย	ขอเปลี่ยนที่อัน	ที่พาย
เหตุปลาบ่ัก	มันกินเสียหลาย	มันใคร่อุบาย	เปลี่ยนเอาหน่วยข้อง”

(วรรณพิมพ์ล้านนา เล่ม 5, 2552, น. 2922)

(ถอดความ : นางมิจฉารีกล่าวกับเศรษฐีว่าพระอาทิตย์ยังไม่ลับขอบฟ้าอย่าเพิ่งกลับ ขอนางเปลี่ยนที่กับนางอุชฺจิตตา ซึ่งความจริงนั้นเป็นอุบายของนาง

มิจฉาริที่ต้องการเปลี่ยนห้อง เนื่องจากปลาในช่องของนางนั้น นางได้กินไปเกือบหมดแล้ว)

ส่วนเหตุการณ์ที่นางอุทธลาลับจากในวังเพื่อมาเยี่ยมอาการป่วยของ กุปิตตาเศรษฐีผู้เป็นพ่อ แต่ปรากฏว่านางต้องตายเพราะถูกผลักให้ตกลงไปในบ่อน้ำร้อน ทั้งนี้เป็นเพราะแผนการที่นางมิจฉาริและกุปิตตาเศรษฐีวางแผนไว้ แม้ว่านางอุทธลาก็เป็นถึงมเหสีของพระเจ้าพรหมทัตแต่สิ่งที่มาลดทอนศักยภาพความเป็นมเหสีนั้นคืออำนาจของผู้เป็นพ่อกับหน้าที่ของลูก ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้นางอุทธลาต้องกลับมาเยี่ยมพ่อเมื่อทราบข่าวว่าพ่อของนางเจ็บป่วย อำนาจความรุนแรงเชิงโครงสร้างนี้จึงทำให้เกิดการวางแผนของนางมิจฉาริและกุปิตตาเศรษฐี แผนการดังกล่าวก่อให้เกิดการกระทำที่รุนแรงต่อนางอุทธลาและนำไปสู่ความตายของนางอุทธลาในที่สุด

ส่วนอีกเหตุการณ์คือตอนที่นางอุทธลาต้องฆ่าแม่ของตนโดยนำเต้าน้อยของคาลังในหม้อต้มซึ่งเป็นการทำมาตุฆาตนั้น เนื่องจากอำนาจของตัวละครคือนางมิจฉาริที่มีอำนาจเหนือกว่านางอุทธลา นางมิจฉาริได้เฆี่ยนตีนางอุทธลาจนทนความเจ็บปวดไม่ไหว จึงต้องจุ่มเต้าน้อยของคาลังไปในหม้อต้ม แม้ว่าเต้าน้อยของคาลังจะอ่อนหวานหรืออ้างถึงพระคุณของแม่ที่เคยเลี้ยงดูนางอุทธลามาดังแต่เกิด แต่ด้วยศักยภาพที่ด้อยกว่าของนางอุทธลา ดังนั้นโอกาสของชีวิตทั้งนางอุทธลาและเต้าน้อยของคาลังจึงมีเพียงความตายเป็นเป้าหมายและท้ายที่สุดแล้วเต้าน้อยของคาลังจึงให้นางอุทธานำตนไปต้มในหม้อน้ำร้อน ดังปรากฏในฉัฏฐสคาถาว่า

จุ่มลงแพวติน	ขึ้นมาบนช้อ	ประมาณมือเรา	คืบนั้น
ส่วนวักัดสา (กัจฉา)	ปวดเจ็บยิ่งล้ำ	จึงไขบอกแจ้ง	นางเวย
ว่าเจ้าลูกรัก	แม่ตายแล้วเหว	เอาแม่ออกเวย	เสียใจลูกเต้า

ที่แม่เอนาง	นอนหงายป้อนข้าว	เมื่อตัวนายเลา	อ่อนน้อย
ส่วนอุทธลา	จึงคลาคลาดคล้อย	จึงยกออกได้	พกทือ
ยามนั้นและ	ส่วนอี่ผีลือ	มันแล่นมาทือ	บุบตีหน่อเหน้า
ส่วนอุทธลา	โคกาโคกเศร้า	สังเวชมาดา	แม่ไท้
ข้าอี่ผีลือ	มันทือค้อนไม้	ตีฟาดเขี่ยน	โททำ
เลียดตกอabayย้อย	ทั้งหน้าทั้งหลัง	เจ็บแถมพอมัน	ทุกขใจโคกเศร้า
นางข้าหุบเอา	เกสาแม่เจ้า	จุ่มแถมพอเทิง	รอดต้อง
ส่วนว่าเต่าคำ	ยีนเจ็บสแปรอน	ลวดร้องรำให้	โอยคราง
ว่าเอาออกเทอะ	ลูกรักสงสาร	รอดที่แม่มาน	คัพพะแห่งเจ้า
ส่วนอุทธลา	ทุกขังโคกเศร้า		
	นางเราหน่อเหน้า	จึงกำมาดา	ยีนยก
ส่วนอี่ผีลือ	อี่หม้อนรก	ข้าตีตี้อมด้วย	พอแรง
เนื้อหนังแตกยะ	เป็นเลือดยางแดง	เจ็บแถมพอแรง	โคกาโคกเศร้า
นางข้าหุบกำ	องค์คำแม่เจ้า	จุ่มแถมพอกนม	นวดน้าว
ส่วนพิศสา	อองคำเยือกย้าว	เจ็บสแปรไหม้	เววน
จึงจักบอกไว้	หื้อลูกแห่งตน	รอดที่นม	เจ้ากินยามหน้อย
เอาแม่ออกเวย	สายใจที่ห้อย	เนื้อหนังมาดา	ลวดพุ
ส่วนอุทธลา	อกอ้าแตกยุ	ลวดยกออกหม้อ	เร็วพลัน
ข้าอี่เมียน้อย	ผีลือนั้นหัน	มันฟังเร็วพลัน	บุบตีจั้นจั้น
ส่วนว่าเต่าคำ	หันเป็นดังอัน	โคกาพอมัน	มากนัก
จึงบอกบุตตี	ราวีลูกรัก	ยังจอมมิ่งแก้ว	องค์นาย
ว่าหื้อลูกรัก	จุ่มแม่หื้อตาย	หื้อสุขใจนาย	สบายเป็นบั้ง”

(วรรณพิมพ์ล้านนา เล่ม 5, 2552, น. 2931-2932)

(ถอดความ : นางอุทรลำนำนาน้อยของคำจุ่มลงหม้อน้ำร้อนพอเท้าของเต้าน้อยของคำสัมผัสน้ำร้อนก็ร้อนและร้องขอให้นางอุทรลำนำนานขึ้นจากหม้อน้ำร้อน นางอุทรลาจึงนำขึ้นมาแต่นางอุทรลากลับนางมิจฉาริทุบตี จึงนำเต้าน้อยของคำลงให้หม้อน้ำร้อน พอหัวเต้าน้อยของคำถูกน้ำร้อนก็ร้องด้วยความเจ็บปวดและขอให้นางอุทรลำนำนานขึ้น ในขณะที่นางอุทรลำนำนแม่ของตนขึ้นจากหม้อน้ำร้อน อุทรลากลับนางมิจฉาริทุบตีอีก นางอุทรลาจึงนำเต้าน้อยของคำลงให้หม้อน้ำร้อน พอหน้าอกเต้าน้อยของคำถูกน้ำร้อนก็ร้องด้วยความเจ็บปวดและคร่ำครวญถึงอดีตที่นางอุทรลาได้ดื่มนมจากอกนาง แล้วขอให้นางอุทรลำนำนานขึ้นจากหม้อน้ำร้อนเถิด นางอุทรลาก็นำเต้าน้อยของคำขึ้นมาอีกแต่นางอุทรลาก็ถูกนางมิจฉาริทุบตีอีกจนเลือดออก เต้าน้อยของคำจึงสงสารและบอกให้นางอุทรลำนำนานจุ่มลงน้ำร้อนให้ตายไปเสียเถิด)

ความรุนแรงเชิงโครงสร้างของคร่าวขอเรื่องนางอุทรลาจึงนำเสนอให้เห็นถึงสถานภาพที่ส่งผลร้ายต่อจิตใจของตัวละครที่ถูกอำนาจที่เหนือกว่ากระทำความรุนแรงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เป็นผลทำให้ตัวละครต้องพบกับความตายในที่สุด

5.3 ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม

ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม (cultural violence) หมายถึงส่วนเสียของปริณทณดังกล่าวที่ทำหน้าที่สนับสนุนรองรับความรุนแรงไม่ว่าจะเป็นชนิดทางตรงหรือโครงสร้างก็ตาม ส่วนเสียของวัฒนธรรมที่ทำให้ความรุนแรงทั้งสองประเภทใหญ่กลายเป็น หรือทำให้รู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง หรืออย่างน้อยก็ไม่ใช่เรื่องผิดร้ายแรงอะไร ที่เป็นเช่นนี้เพราะการศึกษาเรื่องความรุนแรงนั้นประกอบด้วยมิติสำคัญสองด้านคือว่าด้วยการใช้ความรุนแรงและกระบวนการให้

ความชอบธรรมและเป็นที่ยอมรับในสังคมโดยรวม (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2557, น. 72)

ความรุนแรงในคราวขอเรื่องนางอุทธลาตั้งแต่ความรุนแรงทางตรง ความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่ชี้ให้เห็นว่าความรุนแรงเป็นกระบวนการที่ประกอบสร้างขึ้นเป็นการสร้างความชอบธรรมและเป็นที่ยอมรับในสังคมล้านนา กล่าวคือ ถึงแม้ว่านางอุทธลาจะกระทำการมาตุฆาตซึ่งเป็นการกระทำที่รุนแรงทางตรง และเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่นางอุทธลามีอำนาจน้อยกว่านางมัจฉาริ จึงทำให้นางต้องนำแม่ของตนจุ่มลงในหม้อน้ำร้อน การกระทำเช่นนี้เป็นการสร้างความชอบธรรมของความรุนแรงที่เกิดขึ้นให้กับส่วนเสี้ยวของสังคมล้านนาที่เชื่อว่าภายใต้กรอบของพุทธศาสนานั้นเป็นเหตุให้นางอุทธลาได้รับผลกระทบดังที่เคยทำกับแม่ ซึ่งก็เป็นจริงดังในตัวของคราวขอที่นางอุทธลาถูกนางมัจฉาริผลักตกลงในบ่อน้ำร้อนเพราะก่อนหน้านี้นางอุทธลาได้กระทำการมาตุฆาตโดยจับเต้าน้อยของคำตัมในหม้อน้ำร้อน ผลกรรมจึงส่งผลให้นางอุทธลาต้องตายแบบเดียวกัน ส่วนการกระทำของพระเจ้าพรหมทัตที่สั่งให้ทหารฆ่านางสามาแล้วนำไปทำหมันเป็นความชอบธรรมในสังคมล้านนาที่ยึดถือว่าการกระทำของเจ้าผู้ปกครองย่อมเป็นสิ่งที่ถูกต้องและเป็นที่ยอมรับในสังคม ดังปรากฏในประวัติศาสตร์ล้านนา เจ้าหลวงหรือเจ้าเมืองในล้านนาเป็นผู้ที่มีสิทธิธรรมในการปกครองบ้านเมือง อำนาจและการพิจารณาตัดสินความที่สำคัญต่าง ๆ เจ้าเมืองจะเป็นผู้ตัดสินพระทัยด้วยพระองค์เองด้วยพระราชอำนาจที่ยิ่งใหญ่ของเจ้าหลวงทำให้ไม่มีใครกล้าฝ่าฝืนพระราชอำนาจของพระองค์ได้ ดังที่ศาสนาจารย์เดเนียล แมคคิกลาวรี ได้บันทึกถึงพระราชอำนาจของเจ้าหลวงเชียงใหม่พระองค์หนึ่งคือ พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 6 ไว้ว่า “...ฐานะขององค์เจ้าหลวงยังไม่มีผู้ใดกล้าละเมิด การที่จะทำเช่นนั้นได้จะต้องหาหลักฐานมาสนับสนุนมากพอ แต่ก็ไม่มีผู้ใดใน

ราชอาณาจักร ไม่ว่าสูงหรือต่ำต้อยเพียงใด กล่าวพจน์ที่จะฟ้องร้องพระองค์...” (แมคกิลวารี, เดเนียล ดี.ดี., 2544, น. 138) ดังนั้นการตัดสินใจหรือมีคำสั่งบังคับบัญชาสิ่งต่าง ๆ จากเจ้าเมืองจึงเป็นอำนาจที่กระทำได้เสมอ

6. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

คร่าวขอเรื่องนางอุทลาคเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นล้านนาที่มีต้นเค้ามาจากชาตกนอกนิบาตเรื่องสุวรรณชาตก คร่าวขอเรื่องนี้ได้รับความนิยมในสังคมล้านนาในยุคสมัยหนึ่งเป็นอย่างมากและที่น่าสนใจคือความรุนแรงที่ปรากฏในเรื่องสอดคล้องกับผลแห่งกรรมภายใต้กรอบพุทธศาสนา ความรุนแรงไม่ว่าจะเป็นความรุนแรงที่เกิดขึ้นโดยทางตรง ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง หรือความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมล้วนเป็นสิ่งที่ได้รับการยอมรับในสังคมล้านนา เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่าส่วนเสียสังคมล้านนายอมรับความว่ารุนแรงที่เกิดขึ้นในแต่ละเหตุการณ์ในคร่าวขอเรื่องนางอุทลาคเป็นเรื่องปกติ แม้ว่าความรุนแรงนั้นจะนำไปสู่ความสูญเสีย หรือการฆาตกรรมที่โหดร้ายทารุณ การนำเสนอภาพของความรุนแรงในคร่าวขอในสังคมล้านนาถือว่าเป็นวรรณกรรมเพื่อความบันเทิงที่แทรกคติคำสอนของพุทธศาสนาเอาไว้ การดำรงอยู่ของคร่าวขอเรื่องนางอุทลาคอาศัยหลักของพุทธศาสนาเป็นแนวทางสำคัญ ความรุนแรงที่เกิดขึ้นแม้ว่าจะนำไปสู่การฆาตกรรม แต่การฆาตกรรมนั้นสังคมยอมเชื่อว่ามีเหตุและปัจจัยมาจากการกระทำของตัวละครแต่ละคนซึ่งเป็นผลแห่งกรรมที่เกิดขึ้นทั้งในอดีตชาติ ปัจจุบันชาติ และอนาคต ผลกรรมดังกล่าวจึงเป็นเหตุให้เกิดปมปัญหาขึ้นในเรื่องและนำไปสู่ความรุนแรงทั้งหลาย สังคมล้านนาจึงฟังหรืออ่านคร่าวขอเรื่องนี้เพียงเพื่อสุนทริยะ ทำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังรับรู้ถึงความสงสารและความบันเทิงจากรื่องราวของเหตุการณ์และตัวละครเพียงเท่านั้น เพราะสุดท้ายแล้วก็ยังเชื่อมั่นว่าเป็นเรื่องของกฎแห่งกรรมของสัตว์โลกที่

ต้องเป็นไปตามกรรมที่ตนได้สร้างขึ้น ผลของกรรมจึงเป็นความเชื่อที่มีอิทธิพลมากกว่าความรุนแรงทั้งหมดที่เกิดขึ้นในคร่าวขอเรื่องนางอุทลลา

เอกสารอ้างอิง

- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2557). *ท้าทายทางเลือก: ความรุนแรงและการไม่ใช้ความรุนแรง*. กรุงเทพฯ: ของเรา.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2549). *อาวุธมีชีวิต?: แนวคิดเชิงวิพากษ์ว่าด้วยความรุนแรง*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ฟาเดียวกัน.
- ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์. (2558). *อ่าน(ไม่)เอาเรื่อง*. กรุงเทพฯ: อ่าน.
- บุญเหลือ เทพยสุวรรณ. (2556). *เบิกทางวรรณคดีศึกษาไทย*. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากรพระราชนิพนธ์.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. (2517). *ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ*. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2554). (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2550). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพฯ: จันทรเพ็ญ.
- แมคกิลวารี, เดเนียล ดี.ดี. (2544). *กึ่งศตวรรษในหมู่คนไทยและคนลาว: อัตชีวประวัติของศาสตราจารย์เดเนียล แมคกิลวารี*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). แปลจาก *Semi-Century Among Thais and Lao People: An Autobiography of Pastor Daniel McGilvari*. แปลโดย จิตราภรณ์ ตันรัตนกุล. กรุงเทพฯ: มติชน.

วรรณพิมพ์ล้านนา: วรรณกรรมที่ดีพิมพ์ด้วยอักษรธรรมล้านนา 60 เล่ม เล่มที่ 5
จัดทำจากเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ของโครงการ e-60 วรรณพิมพ์
ล้านนา/ โครงการจัดทำเอกสารข้อมูลเพื่อการอนุรักษ์ต้นฉบับและเป็น
ฐานในการสร้างนักวิชาการด้านล้านนารุ่นใหม่. (2552). เชียงใหม่:

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เวาน์ เพลงเออ. (2519). ด้วยปัญญาและความรัก: นิทานชาวเมืองเหนือ.

กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

สร้อยดี อ่องสกุล. (2555). ประวัติศาสตร์ล้านนา. (พิมพ์ครั้งที่ 9).

กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

สร้อยดี อ่องสกุล. (2557). กษัตริย์ล้านนาเชียงใหม่. เชียงใหม่: ศูนย์ล้านนาศึกษา
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม 2. (2542). กรุงเทพฯ:

มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม 15. (2542). กรุงเทพฯ:

มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

สุวรรณา สถาอานันท์ และ เกษม เพ็ญภินันท์, (บรรณาธิการ). (2555).

ข้า ค่ำ ฆ่า: อัตลักษณ์ คุณค่า ความรุนแรง. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

อุดม รุ่งเรืองศรี. (2529). จารัตนนิพนธ์ในการแต่งวรรณกรรมคร่าวขอ. เชียงใหม่:

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- อุดม รุ่งเรืองศรี. (2546). *วรรณกรรมล้านนา*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. (2547). *พจนานุกรมล้านนา – ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง*. เชียงใหม่: มิ่งเมือง.